

Asia Tekijänoikeus valaisimeen

Hakija S

Annettu 12.2.2019

Tiivistelmä *Valaisimet kuvastivat tekijöiden luovaa panosta niin, että ne saivat teossuojaa. Tekijänoikeussuoja ei kuitenkaan estä hyödyntämästä vanerista ristikkorakennetta, geometrisiä perusmuotoja tai samaa valmistusmenetelmää.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. S (jäljempänä hakija) on pyytänyt lausuntopyynnössään tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, nauttivatko Pilke- ja Havas-valaisinmallistot tekijänoikeuslain mukaista suojaa teoksina. Hakija on toimittanut tekijänoikeusneuvostolle kuva-aineistoa ja mallikappaleita edellä mainituista valaisimista.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

2. Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja TekijäL:n soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei ratkaise näyttökysymyksiä, ei ota kantaa osapuolten välisiin sopimuksiin eikä muihin lainsäädännöllisiin suojamuotoihin, kuten mallisuojaan.

Tekijänoikeudesta

3. TekijäL 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Tekijänoikeus syntyy siten lähtökohtaisesti teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle.
4. TekijäL 1 §:n mukaiselta teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella laadulla ei ole merkitystä eikä tuotteen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomääräl-

lä. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

5. Euroopan Unionin tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
6. TekijäL 1 §:n säännökseen sisältyvän esimerkkiluettelon mukaan taiteellisina teoksina suojataan muun muassa taideteollisuuden tuotteita. Taideteollisuuden tuotteita ovat esimerkiksi astiat, valaisimet ja huonekalut. Teoksen osa saa tekijänoikeussuojaa, jos se teoksesta erillään tarkasteltuna ylittää teostasoon.
7. Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että taideteollisuuden tuotteiden on ajoittain ollut vaikea saavuttaa teossuoja. Tämä johtuu siitä, että taideteollisuuden tuotteen muotoilussa lopputulokseen vaikuttavat paitsi tekijän luova panos myös tuotteen käyttötarkoituksesta johtuvat seikat. Komiteanmietinnössä KM 1953:5 s. 45 todettiin seuraavaa käyttätaiteesta osana tekijänoikeuslain 1§:n esimerkinomaista teoslajiluetteloa: "Kysymyksessä olevien esimerkkien joukkoon on edelleen otettu taideteollisuuden ja taidekäsityön tuotteet. Tällä ei luonnollisesti suinkaan ole sanottu, että ehdotettu laki koskisi jokaista tuotetta, jota kansantajuisesti voidaan sanoa taiteelliseksi käyttöesineeksi, vaan taideteollisuuden ja taidekäsityön tuote tulisi osalliseksi lain suojasta vain sillä yleisellä edellytyksellä, että sitä, käytännöllisestä tarkoituksesta huolimatta, voidaan pitää taiteellisena teoksena."
8. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa tai valmistusmenetelmää, vaan sitä persoonallista ilmenemismuotoa, joka ideaa tai valmistusmenetelmää hyödyntäen on teoksessa toteutettu. Tekijänoikeussuoja ei siten estä toista henkilöä hyödyntämästä esimerkiksi toisen ideaa tai samaa valmistusmenetelmää.
9. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, toisessa taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.
10. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin.
11. Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Korkeimman oikeuden ratkaisuja

12. Korkein oikeus on käsitellyt useasti tekijänoikeutta taidekäsityön ja taideteollisuuden tuotteisiin. Esimerkiksi ratkaisuissa KKO 1962 II 60 (rannekoru), KKO 1971 II 4 (ryijy) ja KKO 1980 II 3 (korumallit) korkein oikeus katsoi tuotteen nauttivan tekijänoikeussuojaa.
13. Sen sijaan ratkaisuissa KKO 1932 II 267 (makuuhuoneen kalusto) ja KKO 1975 II 25 (huonekalut) sekä KKO 1948 II 464 (kattovalaisin) ja 1976 II 48 (miilumenetelmällä valmistetut valaisimet) korkein oikeus katsoi, ettei teoskynnys ylittynyt.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

14. Tekijänoikeusneuvosto on lausunut valaisimien teostasosta muun muassa lausunnoissaan TN 1994:8, TN 1997:4, TN 2010:15, TN 2011:5, TN 2012:7, 2014:2 sekä TN 2018:2.

Analyysi ja johtopäätökset

15. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut hakijan toimittamaa materiaalia ja toteaa saadun selvityksen perusteella seuraavaa. Pilke-sarja koostuu hakijan esittämän materiaalin mukaan valaisimista Pilke 18, Pilke 28, Pilke 30/70, Pilke 36, Pilke 60 ja Pilke 80, jotka ovat riippuvalaisimia. Pilke 60 Tripod on lattiavalaisin. Pilke on 28 saatavilla myös pöytä- sekä lattiavalaisimena ja Pilke 65 on ns. plafondi, yleensä kattoon kiinnitettävä valaisin. Havas-sarja koostuu riippuvalaisimista Havas 40, Havas 50 ja Havas 70.
16. Tekijänoikeuslaki ei tunne jyrkkää jaottelua puhtaisiin taide-esineisiin ja käyttöesineisiin, vaan tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen esimerkkiluettelo mainitsee nimenomaisesti taidekäsityön tai taideteollisuuden tuotteet suojattavina teoksina. Käyttöesineet, kuten valaisimet, voivat siis saada tekijänoikeudellista suojaa.
17. Käyttötarkoitus saattaa rajata tekijän valintoja voimakkaastikin. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että tässä tapauksessa käyttötarkoitus ei kuitenkaan ole tekijänoikeussuojan kannalta olennaisella tavalla rajannut tekijänsä vapautta tehdä luovia valintoja.
18. Yksittäisten Pilke-valaisinten koko, väri ja ulkomuoto vaihtelevat. Pilke 18 on lieriönmuotoinen riippuvalaisin. Pilke 60 ja 80 ovat riippuvalaisimina toisistaan muodoltaan poikkeavia toroideja, kuten myös lattiavalaisin Pilke 60 Tripod. Pilke 28 eri versioinaan ja Pilke 36 riippuvalaisin ovat muodoltaan molemmista kärjistä katkaistuja ympyräkaksoiskartioita. Pilke

30/70 on perusmuodoltaan saman kaltainen kuin Pilke 28 ja 36, mutta mittasuhteiltaan selvästi korkeampi ja kapeampi. Pilke 65 on plafondina perusmuodoltaan toroidi, joskin litteämpi ja leveämpi kuin Pilke 60 ja 80.

19. Suhteellisen yksinkertaisen ja selkeän perusmuodon ohella kaikissa Pilke-valaisimissa on huomionarvoista varjostimen koivuvanerisäleistä tehty toteutus. Ruudukkosäleenä se saa aikaan valaisimen varjostinpinnalle kolmiulotteisen niin sanotun salmiakkikuvion. Valaistusolosuhteilla ja valonlähteellä saadaan valaisimen ristikkorakenteen varjot osaksi valaisuratkaisua. Vaikka valaisimet täyttävät kunkin tyyppin valaistuksellisen funktion, niiden muodot ja materiaalit eivät ole pelkästään seurausta käyttötarkoituksesta, vaan kustakin ilmenee tekijänsä luova panos. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että edellä yksittäin mainitut Pilke-valaisimet ovat siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne ovat TekijäL:n 1§:ssä tarkoitettuja teoksia.
20. Havas-riippuvalaisinten 40, 50 ja 70 perusrakenne ja muoto on samankaltainen varjostimen koon vaihdellessa. Valonlähteen ympärillä on varjostimen pallonmuotoinen, valonlähteeseen nähden kapean sivun puolelta kohtisuoraan liitetyistä vanerisäleistä tehty harvahko ristikko. Varjostimen pinnalle muodostuva kolmiulotteinen kuvio vaihtelee voimakkaasti samassa valaisimessa. Kokonaisilmeestä muodostuu itsenäinen ja omaperäinen ristikon yksilöllisen ja vaihtelevan rakenteen ansiosta. Muotokieli ei ole merkittävässä määrin seurausta käyttötarkoituksesta, vaan valaisimet kuvastavat visuaaliselta ilmenemismuodoltaan tekijän luovaa panosta niin, että ne saavat teossuojaa. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että edellä mainittuja Havas-valaisimia 40, 50 ja 70 voidaan pitää siinä määrin itsenäisinä ja omaperäisinä, että ne ovat TekijäL:n 1§:ssä tarkoitettuja teoksia.
21. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa tai valmistusmenetelmää, vaan sitä konkreettista, persoonallista ilmenemismuotoa, joka ideaa tai valmistusmenetelmää hyödyntäen on teoksessa toteutettu. Tekijänoikeussuoja ei siten estä toista henkilöä hyödyntämästä esimerkiksi vanerista ristikkorakennetta, geometrisiä perusmuotoja tai samaa valmistusmenetelmää.

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Ulla-Maija Mylly, Lottaliina Pokkinen, Anne Salomaa, Marja Heikkilä-Kauppinen, Antti Kotilainen, Valtteri Niiranen, Timo Enroth, Maria Rehbinder, Tuula Hämäläinen ja Riikka Tähtivuori.